

УДК 37.013.43 (43)

Ігор Гриник, старший викладач кафедри соціальної педагогіки та корекційної освіти
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ У НІМЕЧЧИНІ НА ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

Стаття присвячена проблемі становлення та розвитку системи професійної підготовки соціальних педагогів в університетах Німеччини на початку ХХ століття. Визначено витоки університетської соціально-педагогічної освіти в Німеччині, здійснено аналіз і систематизацію загальних рис її розвитку в досліджуваній період. У результаті проведеного аналізу визначено основні досягнення та труднощі у розвитку системи вищої соціально-педагогічної освіти в Німеччині на початку ХХ століття.

Ключові слова: соціальна педагогіка, вища соціально-педагогічна освіта, мета, зміст.

Літ. 13.

Игорь Грынык, старший преподаватель кафедры социальной педагогики и
коррекционного образования

Дрогобычского государственного педагогического университета имени Ивана Франко

ФОРМИРОВАНИЕ СИСТЕМЫ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ СОЦИАЛЬНЫХ ПЕДАГОГОВ В ГЕРМАНИИ В НАЧАЛЕ ХХ ВЕКА

Статья посвящена проблеме становления и развития системы профессиональной подготовки социальных педагогов в университетах Германии в начале ХХ века. Определены истоки университетского социально-педагогического образования в Германии, проведен анализ и систематизация общих черт ее развития в исследуемый период. В результате проведенного анализа определены основные достижения и трудности в развитии системы высшего социально-педагогического образования в Германии в начале ХХ века.

Ключевые слова: социальная педагогика, высшее социально-педагогическое образование, цель, содержание.

Ihor Hrynyk, Senior Lecturer of Social Pedagogy and Correctional Education Department
Drohobych State Pedagogical University by I. Franko

MODELING OF THE SYSTEM OF SOCIAL WORK TEACHERS' PROFESSIONAL TRAINING IN GERMANY AT THE BEGINNING OF THE XX CENTURY

The article is devoted to the modeling and the development of the system of social work teachers' professional training in German universities in the early XX century. The origins of socio-pedagogical university education in Germany have been found out as well as common features of its development in the mentioned period have been analyzed and systematized. As the result of the analysis the main achievements and challenges in the development of higher socio-pedagogical education in Germany in the early XX century have been identified.

Keywords: social pedagogy, socio-pedagogical higher education, objective, content.

Постановка проблеми. Сучасна соціальна політика України спрямована на створення комплексної системи соціального захисту населення, дотримання основних прав людини, забезпечення загальної доступності базових соціальних благ, розробку і реалізацію технологій підтримки громадян різних вікових категорій, які переживають життєві труднощі, програм попередження проблемних ситуацій різного характеру і т.д. Особливе місце у системі соціальної підтримки населення займає соціально-педагогічна робота з дітьми та молоддю, спрямована на забезпечення належних умов для їх повноцінного росту, розвитку і самореалізації, захист від численних загроз і труднощів життя.

Розвиток соціально-педагогічної роботи з дітьми та молоддю в Україні, в свою чергу, обумовлює необхідність модернізації процесу професійної підготовки фахівців до її реалізації. Пошуки оптимальних форм якісної соціально-педагогічної освіти актуалізують необхідність осмислення досвіду зарубіжних країн у цій сфері, наприклад Німеччини, де початок професійній підготовці соціальних педагогів, яка характеризується цікавими новаціями і традиціями, було покладено ще на початку ХХ століття.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Проблема професійної підготовки соціальних педагогів є предметом уваги багатьох

вітчизняних і зарубіжних дослідників. Так, загальні тенденції розвитку соціально-педагогічної освіти та критерії її якості досліджують Н. Абрамовських, В. Безпалько, Ю. Галагузова, теоретико-методичні основи професійної підготовки соціальних працівників і соціальних педагогів у вищих навчальних закладах України і країн Європи – Н. Абашкіна, І. Богданова, О. Карпенко, Л. Міщик, О. Павлішак, Ж. Петрочко, О. Пришляк та ін.

Мета статті полягає у вивченні генезису теорії і практики соціально-педагогічної освіти в університетах Німеччини на початку ХХ століття.

Виклад основного матеріалу. Соціальна робота з дітьми та молоддю і, відповідно, університетська підготовка фахівців до її реалізації в Німеччині здавна вирізнялася різноманітними підходами і традиціями. Наприклад, на богословських факультетах здійснювалося навчання технологій соціально-виховної роботи та підтримки цієї категорії населення, які базуються на принципах християнського милосердя і допомоги; на юридичних факультетах здійснювалася підготовка у сфері захисту прав дітей та молоді та їх дотримання; на медичних факультетах шлях до роботи з дітьми та молоддю прокладався, насамперед, через такі сфери, як соціальна гігієна, соціальна медицина і т.д.

Розвиток соціально-педагогічної освіти в Німеччині як окремого напрямку професійної підготовки тісно пов'язаний з виникненням соціальної педагогіки як науки і особливої сфери практичної діяльності. З самого зародження соціально-педагогічної науки на рубежі ХІХ – ХХ століть починається дискусія про її предмет. Так, П. Наторп предметом соціальної педагогіки вважав соціальні умови освіти та освітні умови соціального життя, роблячи акцент на діалектичному взаємозв'язку між розвитком індивіда і суспільства: людський індивід стає справжньою людиною тільки у суспільстві, і навпаки, прогрес суспільства можливий тільки через повноцінне соціальне виховання його членів. Виходячи з цього, педагог визначав соціальну педагогіку не як окрему область педагогічної науки і практики, а як конкретне завдання педагогіки та освіти в цілому, як “виховання в суспільстві, через суспільство і для суспільства” [7; 8].

Вагомий внесок в обґрунтування соціальної педагогіки як самостійної науки був зроблений педагогом Г. Нолем. Вчений визначав її як окрему сферу педагогічних знань поряд зі шкільною, професійною або корекційною педагогікою і трактував як теорію і практику допомоги та

підтримки знедолених дітей та молоді, попередження і подолання їх антисоціальної, протиправної поведінки. Згідно з його поглядами, завдання соціальної педагогіки були зосереджені в першу чергу навколо питань благополуччя дітей та молоді, їх оптимальної суспільної інтеграції, вирішення проблеми їх соціальної ізоляції, профілактики антисоціальної поведінки. Соціально-педагогічна робота в цілому передбачала сприяння соціальній сутності і буття дітей та молоді, їх включення та активну участь у житті суспільства [11].

Педагог Г. Боймер визначала соціальну педагогіку як практичну педагогічну діяльність, здійснювану за межами сім'ї і школи і спрямовану на повноцінну соціалізацію дітей та молоді, доповнюючи шкільну освіту і сімейне виховання: “соціальна педагогіка – це не принцип, якому підпорядковується вся педагогічна теорія та її методи, а окремих напрямків педагогічної діяльності, а саме, виховання поза сім'єю та школою” [1, 18]. В її розумінні соціальна педагогіка є, отже, втіленням державної соціально-педагогічної допомоги і підтримки дітей та молоді.

Вихідним моментом становлення цих ідей і утвердження соціальної педагогіки як самостійної наукової дисципліни і сфери професійної діяльності стало прийняття Закону про благодійну допомогу молоді (1922) та Закону про суд у справах молоді (1923), які були першими державними документами, що регулювали позашкільне виховання молоді та перевиховання неповнолітніх правопорушників. Ці нормативні документи суттєво вплинули на розширення соціально-педагогічної роботи з дітьми та молоддю, утвердження самостійної професії соціального педагога.

Зважаючи на це в 20-ті роки з усією гостротою постала проблема створення окремих спеціальних курсів підготовки соціальних працівників для роботи з дітьми та молоддю в університетах, і цей час в історії становлення та розвитку університетської соціально-педагогічної освіти в Німеччині відзначено жвавими і плідними дискусіями. В умовах активного становлення соціальних шкіл постало питання про мету і зміст університетської підготовки в даній сфері. Так, А. Саломон, засновниця соціальних шкіл, висловила про перспективи університетської соціальної освіти критично, зазначивши, що саме соціальні школи, а не університети, передбачають вивчення наук, що стосуються людського буття, соціально-економічних, духовно-культурних умов людської життєдіяльності, благодійної та освітньої допомоги в подоланні життєвих труднощів. Метою

навчання в цих школах є не вивчення конкретного предмета, а передусім розвиток здатності розуміти іншу людину, її своєрідність і неповторність, готовність допомогти в подоланні складних життєвих ситуацій. Запорукою ефективною підготовки до соціальної роботи є, отже, не тільки засвоєння наукових знань, що передбачаються університетською освітою, а розвиток особистості, її моральних якостей і критичного мислення стосовно різних практичних завдань [13].

Ця позиція відображена і в роботах В. Фельда, який відзначав, що університетська підготовка робить акцент на академічних формах освіти. Наукова підготовка соціальних працівників призводить до їх відчуження від практичної роботи, позбавляє їх неупередженості у ставленні до кожної окремої особистості, формуючи відповідні наукові стереотипи. Натомість соціальна робота повинна будуватися на соціальних почуттях і здатності співпереживати іншим людям, прагненні допомогти їм і в значно меншій мірі – на інтелектуальній підготовці [3, 4].

Проблема сумісності академічної підготовки і реальних вимог професійної діяльності в системі соціальної роботи піднімалася також Х. Клюмкером. Вчений зосередився на двох питаннях, зокрема, про роль академічної освіти в реалізації професійних завдань соціального педагога і про вимоги практики професійної соціально-педагогічної діяльності до підготовки фахівців цієї сфери. Щодо першого дослідник вказує на дещо обмежені можливості власне академічної освіти в підготовці соціальних працівників, адже традиційно академічна освіта – це в першу чергу наукова, теоретична підготовка, а соціальна робота передбачає безпосереднє застосування знань на практиці. Класична ж німецька університетська освіта, на його думку, не забезпечувала формування цих практичних умінь, що призводить до значних труднощів подальшій професійній діяльності [6, 589 – 600].

Отже, вважалось, що університетська освіта спрямована загалом на передачу наукових знань, а не на формування особистості, орієнтована на систематику навчальних дисциплін, а не на суть соціальних проблем і способи їх подолання, націлена на системні знання, а не на комплексну соціальну роботу. Схожі ідеї знаходимо також у роботах Г. Ноля, який, визначаючи цінність вищої соціально-педагогічної освіти, виділяв три головні функції університету щодо підвищення ефективності соціальної роботи з дітьми та молоддю: 1) організацію наукових досліджень у

цій сфері як умову здійснення соціально-педагогічної діяльності; 2) професійну підготовку фахівців молодіжних служб, керівників освітніх установ і спеціальних закладів освіти всіх видів, у тому числі в'язниць; 3) формування знань, умінь і навичок соціально-педагогічної взаємодії з дітьми та молоддю представників різних професій, яким надалі належить контактувати з цією категорією населення, зокрема лікарів, юристів, суддів і особливо вчителів [10, 5].

Саме це останнє завдання – виховання нового покоління фахівців різних сфер з новими поглядами, мисленням, ставленням до життя і оточуючих – Г. Ноль вважав найважливішим, адже повноцінне функціонування різних соціально-освітніх організацій, дотримання і виконання соціальних законів можливе тільки завдяки глибоким знанням і високоморальним особистісним якостям людей, що втілюють їх у життя. У зв'язку з цим вчений закликав у цілому до реформування університетської освіти та її переорієнтації на особистісний розвиток студентів і ефективну підготовку до подальшої практичної професійної діяльності. Якісна університетська соціально-педагогічна освіта, на його думку, має передбачати максимально можливе залучення молоді під час навчання до практичної роботи, їх участь у судових засіданнях у справах неповнолітніх, активну діяльність у дитячих установах, молодіжних центрах, виправних установах і т.п. Все це сприяє не лише безпосередньому ознайомленню з практикою соціальної роботи з дітьми та молоддю, а й взагалі формуванню вміння більш глибоко аналізувати явища суспільного життя [10, 9 – 10].

В умовах жвавих дискусій про суть і завдання університетської соціальної освіти в 20-х роках засновуються перші спеціальні курси підготовки до соціально-педагогічної роботи з дітьми та молоддю, зокрема в Гамбурзькому, Франкфуртському, Гейдельберзькому, Мюнхенському, Геттінгенському та інших університетах. Разом з тим, різноманітність завдань соціальної підтримки дітей та молоді зумовила гетерогенність цілей і завдань професійної підготовки до її здійснення, неоднорідність її змісту залежно від того, яка саме галузь знань становила її наукову основу і звідки черпалися ідеї роботи з дітьми та молоддю: з медицини, богослов'я, юриспруденції, педагогіки і т. д.

Множинність форм і завдань роботи з дітьми та молоддю визначила три основні напрямки професійної підготовки фахівців для її реалізації, а саме, адміністративно-правовий, медичний і педагогічний. Так, в Гамбурзькому університеті

був зроблений акцент на першому, і в основу курсу підготовки соціальних працівників для роботи з дітьми та молоддю, заснованого М. Ліпманом, була покладена саме криміналістика, що відобразилося в поглибленому вивченні таких предметів як вступ у правознавство, соціальне страхування, соціальне право, кримінальна політика, права дітей та молоді, правові основи роботи з дітьми та молоддю, кримінальна педагогіка і перевиховання і т.д. У Гейдельберзькому і Мюнхенському університетах науковою основою такого курсу, заснованого професорами Г. Груле і М. Іссерліном, була медицина, зокрема психіатрія, і корекційна педагогіка, що підтверджується тим фактом, що особлива увага приділялася засвоєнню знань з охорони здоров'я, соціальної та шкільної гігієни, психопатології дитячого та юнацького віку, догляду за дітьми з різними вадами розвитку тощо. У Франкфуртському університеті курс соціально-педагогічної освіти був розроблений професором Х. Клюмкером на теорії і практиці благодійної допомоги. Він передбачав вивчення таких предметів як історія і теорія благодійності, демографічна політика і соціальні питання, турбота про новонароджених і дітей, молодіжна політика та допомога, історія і теорія благодійної допомоги дітям та молоді та ін. У Геттінгенському університеті науковим підґрунтям курсу професійної підготовки до соціальної роботи з дітьми та молоддю, розробленого Г. Ноєм, стала власне педагогіка, і основна увага приділялася вивченню таких навчальних дисциплін як загальна педагогіка, педагогічна психологія, питання шкільної політики, виховання дітей з порушеннями психічного розвитку, психологія дитячого та юнацького віку, виховання і перевиховання увиправних установах і т.д. [9].

Така різноманітність підходів до розвитку університетської соціально-педагогічної освіти, в свою чергу, зробила можливим охоплення широкого кола завдань роботи з дітьми з різних наукових позицій, адже і медицина, і педагогіка, і юриспруденція сприяють усвідомленню можливостей поліпшення життя дітей та молоді і суспільства в цілому. Водночас звучали заклики поглибити зв'язки між цими підходами. Так, Х. Клюмкер зазначав, що зміст підготовки фахівців соціальної роботи має реалізуватися шляхом комбінування різних навчальних предметів, що сприяло б комплексному баченню майбутніми соціальними працівниками завдань їх професійної діяльності, усвідомлення різних аспектів соціальних проблем. Вчений

підкреслював доцільність засвоєння знань з соціології, психології, правознавства та інших суміжних наук як основи якісної підготовки фахівців соціальної сфери, здатних не лише виявляти соціальні проблеми і можливості їх подолання, а й вивчати передумови їх виникнення, попереджати і запобігати їм [6, 601].

Ця гетерогенність підходів, стверджував Г. Ноль, сприяє усвідомленню широкого кола завдань роботи з дітьми і з різних професійних перспектив. Так, Мюнхенський університет реалізує більшою мірою наукову розробку корекційно-педагогічного аспекту роботи з дітьми та молоддю та професійну підготовку в цій сфері, Кельнський університет, в свою чергу, – аспект соціально-політичний, Гамбурзький університет – криміналістичний і т.д. Але ця спеціалізація повинна здійснюватися на спільній для різних напрямків основі. В якості такої основи вчений визначає педагогіку, адже саме ця наука здатна реалізувати третє завдання – формування умінь і навичок ефективної соціально-педагогічної взаємодії і спілкування майбутніх представників різних професій з дітьми та молоддю [10, 7 – 8].

На труднощах розвитку університетської соціально-педагогічної освіти, зумовлених переважно різними підходами до здійснення соціальної роботи, наголошувала і Г. Боймер, вважаючи питання соціальної освіти значно складнішим порівняно з будь-якою іншою професійною підготовкою: “соціальна робота є різноманітною і включає в себе безліч видів діяльності, тому, мабуть, немає іншої такої професії і підготовки до неї, яка б передбачала врахування різноманітностей життєвих явищ і застосування знань з досить різних галузей науки. Соціальна освіта неодмінно має передбачати вивчення таких наук як гігієна, психологія, педагогіка, економіка, соціальна політика, всі галузі соціального забезпечення, цивільне, кримінальне, соціальне право і т.д. Головна ж складність, що вимагає невідкладного рішення, полягає саме в тому, що всі ці науки повинні розглядатися комплексно, у взаємозв'язку, з урахуванням певної соціальної проблеми” [2, 220].

Висновки. Підсумовуючи проведений аналіз, відзначимо, що від самого початку свого становлення університетська соціально-педагогічна освіта в Німеччині обґрунтовувалася з різних наукових позицій, що було обумовлено міждисциплінарним характером соціальної педагогіки як науки і різноманітністю завдань соціально-педагогічної роботи з дітьми та молоддю. Тому спостерігаємо виділення окремих

**ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ
У НІМЕЧЧИНІ НА ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ**

аспектів змісту професійної підготовки у цьому напрямі, зокрема медичного, правового або педагогічного. Така неоднорідність змісту професійної підготовки фахівців до соціальної роботи з дітьми та молоддю сприяла усвідомленню різноманітності явищ суспільного життя в цілому і різних аспектів соціальної діяльності з дітьми та молоддю.

Разом з тим слід відзначити і зусилля вчених (Х. Клюмкер, Г. Ноль, Г. Боймер та ін) в інтеграції різних підходів до обґрунтування та реалізації завдань і змісту професійної підготовки соціальних фахівців на рівні вищої освіти; зокрема, в якості своєрідного об'єднуючого елементу була обрана її загальна спрямованість, адже йшлося, насамперед, про виховання майбутнього фахівця, який комплексно розуміє зміст роботи з дітьми та молоддю незалежно від специфіки конкретної професії, здатен усвідомити труднощі і проблеми даної вікової категорії населення і готовий допомогти в будь-яких життєвих ситуаціях. Дана мета спрямована не лише на наукову підготовку в певних галузях науки, а й на розвиток відповідних особистісних, моральних якостей майбутніх соціально-педагогічних працівників, формування вмінь спілкування та взаємодії з оточуючими з доброзичливістю, розумінням, повагою.

1. Bäumer G. Die historischen und sozialen Voraussetzungen der Sozialpädagogik und die Entwicklung ihrer Theorie // Handbuch der Pädagogik. Band 5. / H. Nohl, L. Pallat (Hrsg.). Berlin, Julius Belz Verlag, 1929. – S. 3 – 26.

2. Bäumer G. Die sozialpädagogische Erzieherchaft und ihre Ausbildung // Handbuch der Pädagogik.

Band 5. / H. Nohl, L. Pallat (Hrsg.). Berlin, Julius Belz Verlag, 1929. – S. 209 – 226.

3. Feld W. Vorübergehende und dauernde Aufgaben des Jugendschutzes // Sozialistische Monatshefte. 1918. H. 17. – S. 952 – 957.

4. Feld W. Akademische oder elementare Ausbildung // Sozialistische Monatshefte. 1923. H. 4. – S. 244 – 246.

5. Jugendgerichtsgesetz vom 16. Februar 1923 // Reichsgesetzblatt. 1923. T. I. – S. 135 – 141.

6. Klumker Ch. Hochschule und Ausbildung zu sozialen Berufen // Archiv für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik. 1929. B. 62. – S. 589 – 601.

7. Natorp P. Sozialpädagogik. Theorie der Willenserziehung auf der Grundlage der Gemeinschaft. Stuttgart, Fr. Frommann, 1899. – 352 S.

8. Natorp P. Gesammelte Abhandlungen zur Sozialpädagogik. Stuttgart, Fr. Frommann, 1907. – 510 S.

9. Nohl H. Die Vorlesungen und Übungen über Jugendwohlfahrt, Fürsorgewesen und Heilpädagogik einschließlich der Grenzgebiete an den Universitäten // Zeitschrift für Kinderforschung. 1924. H. 1. – S. 36 – 42.

10. Nohl H. Die Ausbildung der Sozialpädagogen durch die Universität // Zeitschrift für Kinderforschung. 1924. H. 1. – S. 5 – 15.

11. Nohl H. Die Sozialpädagogik in der Wohlfahrtspflege // Zentralblatt für Jugendrecht und Jugendwohlfahrt. 1926. Nr. XVIII. – S. 85 – 89.

12. Reichsgesetz für Jugendwohlfahrt vom 9. Juli 1922 // Reichsgesetzblatt. 1922. T. I. – S. 633 – 647.

13. Salomon A. Die Ausbildung zum sozialen Beruf. Berlin, Carl Heymanns Verlag, 1927. – 314 S.

Стаття надійшла до редакції 07.03.2014

Шарас Тригорович Шевченко все своє життя зв'язав з долею України. Його творчість просякнута думкою лишень про Україну і її добро.

*Світе тихий, краю милий,
Моя Україно!*

*“Розрита могила”
9 октябрю 1843*

*Наша дума, наша пісня
Не вмере, не загине...
От де, моде, наша слава,
Слава України!*

*“До Основ'яненка”
[С.–Петербург 1839]*

